

”Männen i blått” får ny chans

– Framgångsrikt helhetskoncept för hemlösa i USA

De har varit hemlösa, drogberoende och ofta suttit i fängelse. Genom särskild arbetsträning får män på specialhärbergen i tre amerikanska städer en chans att komma tillbaka till samhället. Hjälpen till självhjälp går även via ett brett spektrum av annat stöd – och fokus på personligt ansvar.

Text och foto: Jeanette Neij

Yasin Gumby är kraftigt förkyld och har stannat hemma från jobbet i dag. I vanliga fall städar han gator, tömmer papperskorgar och rengör väggar från graffiti och affischer i stadsdelen Corona i Queens. Yasin är 33 år och har varit med i programmet Ready, Willing & Able (RWA) i tre månader. Han har just börjat en datakurs på sin anläggning i Harlem där han bor tillsammans med 197 före detta hemlösa män. Nästan alla har haft missbruksproblem men måste vara drogfria på anläggningen. Varje vecka tas två slumpmässiga urinprov. Med hjälp av daglig AA-behandling har Yasin i dag varit fri från drogerna i 109 dagar.

– Mitt liv har förändrats dramatiskt. Jag visste inte tidigare att det fanns ett sådant här ställe där så många vill hjälpa en och behandlar en som en människa. Jag har varit på andra härbergen tidigare som var smutsiga, stökiga och fulla med droger, berättar Yasin Gumby, som efter datakursen ska fortsätta med en kurs i företagande och så småningom vill starta eget.

Liksom 70 procent av de övriga deltagarna har även Yasin suttit i fängelse. Hans drogmisbruk ledde till skulder som ledde till våld och kidnappning. Efter tolv år på olika anstalter kom han ut – och hade ingenstans att bo.

Hemlösheten delar han med 35 000 människor i New York City – en stad med ungefär samma antal invånare som Sverige. Cirka 4 400 är uteliggare som sover på gatan. Övriga är mer eller mindre tillfälligt hemlösa och bor i olika former av akutboenden eller stödboenden. Av dessa är 13 000 barn. I hela USA uppskattas antalet hemlösa till 2,5 miljoner, varav 150 000 är kroniskt hemlösa. Olika definitioner och annorlunda välfärdssystem gör det svårt att jämföra Sverige med USA, men enligt Socialstyrelsen räknades i alla fall 17 800 personer som hemlösa i Sverige vecka 17, 2005, varav 400 uteliggare.

Den ideella organisationen Doe Fund grundades i New York 1985 för att hjälpa hemlösa. Fem år senare startades arbetsprogrammet RWA, som är den största delen av verksamheten och förmodligen det största av sitt slag i USA. Tanken är att underlätta för hemlösa att komma tillbaka till samhället genom arbetsträning och personlig utveckling. Deltagarna jobbar 35 timmar per vecka och tjänar 7–7,75 dollar i timmen på att utföra kommunal service som att städa gator, tömma papperskorgar, skotta snö och ta bort graffiti. De kan också få lära sig hantverk, kontorsarbete, köksarbete, jobba med skadedjurssanering eller få träning som säkerhetsvakt eller fastighetsskötare. Lönen betalar de mat och husrum för samt sparar en del till en grundplåt som Doe Fund sedan kompletterar med samma summa.

– Många här ser sina pengar växa för första gången någonsin. Arbete fungerar som en väg ur deras situation, säger Harlemanläggningens föreståndare Nazerine

Griffin, som själv var hemlös och missbrukare i många år innan han genomgick programmet 1995.

– De behöver förebilder som visar att man kan komma ur missbruket och gå vidare i livet. Men jag tar dem inte i handen utan visar hur de kan hjälpa sig själva. De erbjuds klasser i skuldhantering och privatekonomi, körkortsutbildning, företagskurser och datakurser.

Exempel på annan service som erbjuds är tolvstegsprogrammet, terapi, hälsovård och konflikthantering. Stor vikt läggs också på träning i att söka jobb.

Organisationen har 800 tillfälliga sängplatser på fem anläggningar – en i Harlem, två i Brooklyn och en vardera i Jersey City och Philadelphia. Dessutom driver organisationen flera permanentbostäder, bland annat för låginkomsttagare och för hemlösa med hiv/aids.

Hittills har mer än 2 000 män "tagit examen" från RWA, det vill säga skaffat riktigt arbete, egen bostad och förblivit drogfria. Den genomsnittliga tiden som de stannar inom programmet är drygt ett år. Andelen som tar examen är 54 procent och av dessa förblir minst två tredjedelar i sin nya situation i åtminstone ett år. Som morot erbjuds de bidrag om de förblir drogfria.

Doe Fund är en av 150 organisationer som New York Citys enhet för hemlösa samarbetar med för att kunna erbjuda härbärgen och kompletterande service. Antalet samarbeten har ökat på senare år sedan den förre borgmästaren Rudolph Giuliani i mitten på 90-talet bestämde att stadens härbärgen skulle drivas av ideella organisationer. I dag finns bara åtta härbärgen kvar som drivs av staden själv.

En som inte är odelat positiv till denna utveckling är Yolanda Pumarejo, vice ordförande i det största fackförbundet för socialarbetare i New York City, Social Service Employees Union Local 371.

– Den offentliga sektorns service är väldigt viktig på så sätt att det utövas kontroll. Jag säger inte att all privat service är dålig men det måste finnas tillsyn. Alltför mycket har privatiserats och det är inte bra när det kryllar av organisationer som erbjuder härbärgen. De här programmen får också miljoner och åter miljoner dollar via kontrakt och från privata donatorer. Jag vågar påstå att en betydande del av pengarna går till administration, säger hon.

Fackets invändning mot RWA är också att hemlösa inte ska behöva jobba och betala för att få mat och sängplats på ett härbärke.

– Och om staden skulle anställa dem till vettiga löner och betala sjukförsäkring skulle de inte behöva bo på härbärgen alls.

Samtidigt håller Yolanda Pumarejo med om att arbetsträningen och den andra typen av utbildning och behandling inom RWA kan fungera.

Även i Sverige och stora delar av övriga Europa har 90-talet inneburit ökad konkurrensutsättning av tjänster inom offentlig sektor, även i servicen för hemlösa.

– Vi har inget emot privata initiativ, tvärtom, säger Christin Johansson, ordförande i Akademikerförbundet SSR.

– Det är inte intressant vem som är huvudman. Det viktiga är att alla har tillgång till servicen och att kvalitetssäkring och tillsyn fungerar.

Fördelarna som hon ser det är att förbundets medlemmar har fått ökade möjligheter att söka jobb hos olika arbetsgivare. Hon tycker också att det kan finnas en drivkraft hos privata organisationer som kan stimulera till utvecklingsarbete.

Fast man skulle också kunna se en risk i att vissa verksamheter bedrivs av volontärer.

– Volontärverksamheten spelar en viktig roll inom det sociala fältet men varken ska eller kan ersätta det professionella sociala arbetet. Det behövs såväl frivilligarbetare med stort hjärta och engagemang som professionella socialarbetare med akademisk utbildning. Verksamhetens innehåll och syfte måste avgöra vilken kompetens man rustar verksamheten med. Det går aldrig att kompromissa med att det offentliga har ansvaret för åtgärder mot hemlöshet, säger Christin Johansson, som även efterlyser ännu bättre samverkan mellan olika aktörer så att hemlösa kan få det stöd som krävs för att kunna slussas vidare till olika typer av boende.

Professor Hans Swärd på Socialhögskolan i Lund har länge forskat om hemlöshet. Hans övergripande invändning mot dagens situation är att man ger frivilligorganisationerna en alltför stor och svår uppgift.

– I grunden handlar det om att det inte finns tillräckligt med bostäder i storstäderna. Man behandlar alltså ett strukturellt samhällsproblem med individuella insatser.

Tänkbara risker med privata initiativ är enligt Hans Swärd att verksamheten blir affärsdrivande och att man försöker tjäna pengar på hemlösa. I och med att organisationerna får pengar från kommunen när härbärgen är fullt finns det också ett självändamål i att fylla sängarna. En annan invändning är att vissa traditionstygda föreningar har små möjligheter att förnya sig.

– Stadsmissionen och Frälsningsarmén har rötter i 1800-talet. De har utvecklat ett gångbart koncept med härbärgen, soppkök och lite terapiverksamhet.

Möjligen är verksamheten något bredare än så, men ett liknande koncept som Ready, Willing & Able tycks inte finnas i Sverige. Man skulle förstås kunna se det som att mycket av den träning och service som erbjuds hos Doe Fund finns inbyggt i vårt välfärdssystem via arbetsmarknadspolitiska program och rehabiliteringsinsatser. Det är också lättare att bli försörjd av samhället i det svenska välfärdssystemet än i USA. Många hemlösa i Sverige får ekonomiskt bistånd eller är förtidspensionerade med sjuk- eller aktivitetsersättning. Endast fyra procent har inkomst från lönearbete.

Så kanske passar inte nya helhetsmodeller som kombinerar boende och arbete i det svenska systemet. Eller så skulle det kunna fungera utmärkt för vissa grupper av hemlösa.

Doe Fund kan i alla fall även visa upp kostnadseffektivitet. Det är inte mycket dyrare att betala utbildning, husrum, mat, träning, rådgivning och lön för arbetet för en deltagare i RWA än vad det kostar att låta honom bo på ett vanligt härbärke utan arbetsmöjlighet och med minimala sociala insatser. Och en plats inom den amerikanska kriminalvården skulle kosta mer än dubbelt så mycket.

En annan fördel med männen i blått är att de har satt ett ansikte på hemlösheten och nyanserat folks bild av hemlösa. Stadens medborgare uppskattar de rena gatorna och trottoarerna.

I ett gathörn i området Yorkville på fashionabla Upper East Side står Raul. Han har en skyffel i händerna och skottar snö iförd en klarblå uniform. Det är hans första dag på jobbet. Efter att ha bott på flera andra härbärgen bor han nu på Doe Funds största anläggning i Brooklyn med 400 personer.

– Det här är bäst. Det ger en chans att jobba och spara pengar. Och så har de god mat! säger Raul, som just har påbörjat vägen tillbaka till samhället.

Artikeln får inte publiceras eller kopieras, vare sig helt eller delvis, utan författarens tillstånd.